

શ્રી મોઢ ઘાંચી હિતવર્ધક સભા મુખ્ય.

લેખમાળા નં ૨.

આપણો ધર્મ

અથવા

જ્ઞાતિ પ્રતિ આપણી ફરજ.

છે કોઈ માયનો પત, ઘર્યા દેહ જેણે જ્ઞાતિ સેવા માટે;
છે કોઈ સેવામાં ચક્રરૂર, જ્યાં જ્યાં જેણે જ્ઞાતિ હિતને માટે.
છે કોઈ વેપારી વીર, કરી કમાણી જેણે જ્ઞાતિ સેવા માટે;
છે કોઈ સત્યાગ્રહી ધીર, ક્યો સત્યાગ્રહ જેણે જ્ઞાતિ હિતને માટે.
ચહે છે કોઈને શર, જ્યાં માત્ર સેવાના ઉદ્દેશ વાગે;
સહભાગ્ય એ જ્ઞાતિનાં ફર, જ્યાં મુખી એ વીરલા ન જાગે.

છપાવી પ્રગટ કર્તા.

ગાંડાભાઈ મૂળચંદ ચશમાવાળા

શ્રી નિબંધ પ્રસારક ફંડના તંત્રી.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું સ્થળ (નૃસેશ્વર મારકેટ) મુંબઈ.

સુરત ચક્રિયાના પુલપર ટાંકી પાસે આવેલા "શંકર" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમે છાપી.

શ્રી ભાઈ ઘાંચી સંમેલન સમાપ્ત.

મુંબઈનું પ્રથમ સંમેલન.

આ સંમેલન શાલુ સાલમાં ચૈત્ર વદ ૨ તા. ૨૮-૪-૧૮૮૬
રોજ ગલાલવાડીમાં આવેલી ક્ષત્રિયની વાડીમાં મળ્યું હતું. પુરુષ-
વર્ગની સંમેલનમાં હાજરી લગભગ પોણેસો હતી અને સ્ત્રીવર્ગ
પણ તેજ પ્રમાણમાં હતો. કાર્ય લગભગ સ્ટાન્ડર્ડ સાડાપાંચ વાગે
શરૂ થયું હતું. આરંભમાં મંગલાચરણ થયાં બાદ રા. રા. હરિલાલ
મંછારામે પદારેલા સંજ્ઞા તથા સન્નારીઓનું સ્વાગત કર્યું હતું.
જે ભાષણ આ લેખમાળાના છેવટના ભાગમાં છાપવામાં આવ્યું છે.
આશા છે કે પ્રિય જાતિસંજ્ઞા તે વાંચી લેવા કૃપા કરશે. આ
પ્રસંગે મુંબઈની આપણી જાતિની પંચના શેઠ રા. રા.
મગનલાલ આત્મારામે, રા. રા. ગુલાબદાસ અમથાભાઈ ગજજરને
સંમેલનનું પ્રમુખપદ સ્વીકારવા આગ્રહ કર્યો હતો; જ્યારે રા. રા.
નાનાલાલ ઝીણુભાઈએ એ દરખાસ્તને ટેકો આપી રા. રા. ગાંડાભાઈ
મૂળચંદ ચસ્માવાળાને ઉપપ્રમુખ તરીકે વિરાજમાન થવા સૂચવ્યું
હતું. આ બંને ગૃહસ્થોએ સમાજનોની તાળીના અવાજ વચ્ચે
પોતાના યોગ્ય સ્થાન સ્વીકારી, તેઓની સમાના નેતા તરીકેની જે
પસંદગી કરી. તે માટે સર્વેનો આભાર માની કાર્યક્રમ આગળ ચલા-
વવો વિનંતિ કરી હતી. પ્રથમ અભ્યાસ કરતા આગકોએ તૈયાર
કરેલા મુખપાંડો રજૂ કર્યા હતા. આ મુખપાંડોમાં જ્ઞાતિ સેવાનો
મુખપાંડ અતિ આકર્ષક અને અસરકારક હતો. ત્યાર બાદ રા. રા.
ડાંકરદાસ નગીનદાસ, રા. રા. ડાહ્યાભાઈ ઘેલાભાઈ ચપટવાળા, રા. રા.
કલમશામ હીરાભાઈ, રા. રા. નાનાલાલ ઝીણુભાઈ નિગેરેએ આપણી

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌશીરાઙ્ગિય વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૫૧-૧ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ રા.પ.પુ. ૫૫

વિષય સ્પ ૭૨૭૨૫ માર્ક : ૪ : ૬

જ્ઞાતિ સંબંધી અગત્યના વિષયો ચર્ચ્યા હતાં. છેવટમાં રા. રા. નાનાલાલ ઝીણાભાઈએ એક ઠરાવ નીચે પ્રમાણે ગ્રંથ કર્યો હતો:—
 “શ્રી મોદ ધાંચી નીતિવર્ધક મિત્રમંડળને જગૃત કરવા જે પ્રયાસ ચાલુ થઈ રહ્યો છે અને એ મિત્રમંડળ તરફથી જે યોજના પ્રગટ થઈ છે તેની સંપૂર્ણ ફતેહ આજનું સંમેલન ધરાવે.” આ ઠરાવને ઉપપ્રમુખે પોતે પુરતો ટેકા આપી તે પસાર કરવા સભાજનોની સંમતિ મેળવી હતી, અને સભાજનોએ સર્વાનુમતે ઉપપ્રમુખની સહી સાથે એ-ઠરાવ મિત્રમંડળના તંત્રીને રવાના કરવા ઇચ્છા દર્શાવી હતી. સંમેલનમાં મોંઘ કરવા લાયક એ હતું કે ‘શ્રી નિબંધ પ્રસારક ફંડ’માં ઘણી સારી રકમ ભરાઈ હતી, અને શરૂઆતથી તે લગભગ છેવટ સુધી જ્ઞાતિ જળવાઈ રહી હતી. સંમેલનની પૂર્ણા-હુતિ દરમ્યાન ભોજનાલયમાં આપણી જ્ઞાતિ તરફથી અલ્પભોજન થયું હતું. અને સંમેલનના વિસર્જન થયા બાદ સર્વ સભાજનો પ્રસાદી આરોગવા ભોજનાલયમાં ગયા હતાં.

આપણો ધર્મ અથવા જ્ઞાતિપ્રતિ આપણી ફરજ

ન જોતે હામ છે ઠરવા, ઉની જવાળાથી ઉગરવા;
 ભીની મીઠી હુંકે ઠરવા, કહી મ્હાઈ અમ્હાઈ છે.

સદા તેને અમે દષશું, અરેરે ! હામ ઠરવાને;
 દુઃખીના દુઃખડાં કાપી, સદાના સુખી કરવાને.

માતા અમારી જ્ઞાતિ છે, હિત જરૂર એતું ચાહીશું;
 સૌ સંપમાં ભેળા થઈને, દુઃખદ સહ દૂર કાઢશું.
 ધર્મ વિદ્યા અને ધનથી, ઉન્નતિ છે જ્ઞાતિની;
 એ ઉન્નતિના માર્ગમાં, ઉજ્જવલિત કાર્ય બજાવીશું.

કાલીદાસ.

[तंतंत.....तररर.....धररुडयात...प्रपीमई२लेअभा]

અરે! હા! આ નાદ શાનો? મહાભારતનું યુદ્ધ તો ફરી શરૂ નથી થયું ને? હું, શું કાંઈ દેવ લાગ્યો છે? ના, ના, એમતો નથી, હાલની ડામાડોળ સ્થિતિમાં સમાજને ઉત્સાહી સેવકોની જરૂર છે, તે માટે એ તો ઉત્સાહને પ્રેરતો, સમાજ સેવાના દિવ્ય રસને યુવકોના બાહિક હૃદયમાં રેડતો વાંજીતો દેવનિ છે. વળી આ બીજી આજ્ઞા મધુર અને આનંદસૂચક સ્વર શાનો સંબંધાય છે? ખરે! એ તો સત્યાસત્યના રણસંગ્રામમાં સત્યનો જય સૂચવતું વાદ્ય વાગે વાગે છે. મુધારા અને કુધારાના કલેશકંકાશનો અંત આણતું મધુર ગાયન શરૂ થયું છે, શાંતિ દેવીની મંગલમય પધરામણીની આશામાં તેના સ્વાગતની તૈયારી થઈ રહી છે.

પણુ આ તો સ્વપ્ન કે બીજું કંઈ ? આખો ફાંદો જોતાં મને તો કંઈ વિચિત્ર લાગે છે. અન્ય કોમ આગળ વધે છે ત્યારે હજી આપણે તો સ્ત્રીઓની માફક ફક્ત ઘર કામકાજમાં ઉદરનિર્વાહની (પેટ ભરવાની) સામગ્રી સંભારવામાં જ રોકાઈ રહ્યા છીએ. ભક્ષા હવે તો સમજો. શું આપણે તે સંપૂર્ણ સુધારક અને સમાજને દીપાવવા લાયક છીએ ? પ્રિય જ્ઞાતિ સજ્જનો, જીઓ. અન્યત્ર સમાજમાં સ્ત્રીઓ પણ પોતાનું જીવન, સાકલ્ય કરવા બદલ પડી ચુકી છે, અને આપણને જીવનસાથી કરવા માર્ગ ન જોઈ એ સંભવે એમ છે ? અને એ સંભવિત એ એમજ માનવું હોય તો તેવી વ્યક્તિને (પુરુષને) ડગલો, ઘેનિયું, પાઘડી વગેરે કરતાં સાલ્સો અને ફંકણ સારી રીતે જોભાવશે; પણ અમે નથી ધરના કે એટલે સુધી આપણી બુદ્ધિ બહાર મારી ગઈ હોય કે આપણો સમાજ આટલે દરજ્જે બુદ્ધિવ્રષ્ટ હોય.

પ્રિય, મેંદ બાંચી મેયાના સંતાનો, પ્રથમ લેખમાળાએ આપણી જાતિની પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આપ્યો છે. “શાણી સમજે સાનુમાં” જે સમજનારુ તે ટૂંકમાં ગમે એ ઉપરથી એટલું તે ક્યાં શકાય છે કે આપણી જાતિ સમાજમાં કેવા દરજ્જે ભોગવે છે.

કહેવાની કાંઈ જરૂર નથી. સૈના હૃદય સમજે છે. આપણી કોમ કે જેના આપણે સર્વ અલંકાર ઝાણી છોએ તે ઉચ્ચતમ સ્થિતિએ કયે પ્રકારે પહોંચી શકે તેનું જરા લંબાણથી વિવેચન આ લેખમાળા માં. ૨ માં કર્યું છે.

આપણા ધર્મ—એ વિષે નિબંધ લખાય તો પાનાનાં પાનાં સમાઈ જાય. પણ આપણું લક્ષ્ય બિંદુ સ્પર્શિત થાય તરફ છે, એટલે એ પ્રતિ ધર્મના પ્રશ્નો હાથ ધરીયું. ધર્મનો સામાન્ય અર્થ ફરજ છે. જ્ઞાતિપ્રેતિ આપણી ફરજ—એનો કંઈકમાં અર્થ એટલોજ કે “આપણે આપણી જ્ઞાતિના સર્વ સંતાનો વૃદ્ધ, યુવાન કે બાળક, શ્રીમંત કે, ગરીબ સર્વ તરફ પ્રેમમય, દયામય, ઉત્સાહી, પ્રામાણિક, નિઃસ્વાર્થી, દેવરદિન, નિરભિમાની, નિષ્પક્ષપાતી, સલાહ શોધવાવાળા અને કોમને ઉત્તરિને માર્ગે ચલાવનારી કર્તવ્યપરાયણતાથી (કાર્ય કરવાની શક્તિથી) જોવામાં આવે છે. એ અનુસાર આપણે ફરજનું દૃષ્ટાંત સિદ્ધ કરીએ તો આપણી જ્ઞાતિની તો શું પણ જન સમાજના હિતની સાંધનાં ફર નથી.

કોઈ પણ કાર્યના ફળની મહત્તા કરતાં તેના માર્ગની મહત્તા વિશેષ કરી ધ્યાનવાળો છે. આ માન્યતામાં ફરજનું તરત સમાયલું છે, એ જ એજ પુરુષાર્થનો પાઠ શીખવે છે. અંગ્રેજીમાં એક સૂત્ર છે કે “જે પોતાની જાતને મદદ કરે છે તેને ધર્મ મદદ કરે છે.” આનો સરળ અર્થ એ થાય છે કે આજસુ યદ્ય એસી રહેવાથી ધારેલાં કાર્ય પાર પડતાં નથી; તેને માટે પુરુષાર્થની ખાસ જરૂર છે. કાર્ય કરવાની ભાવના સૈને થાય એ સ્વભાવિક છે; પણ એ ભાવનાને પ્રગટ કરી અન્યને તેજ વૃત્તિથી દોરવવા એ દુર્લભ છે. “મનમાં માંડવું અને મનમાં રાંડવું” એમાં કાંઈ કાર્યસિદ્ધિ નથી. જો એ સદ્ભાવનામાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી, જાહેરમાં મુકી, પોતાના મિત્રોને દોરવી પ્રયાસ કરે તો ખરી લાગણીવાળા જાતિ મૈયાના બહોળો સત્વર પદમાં વીંટળાઈ પોતાનાં તન અને મનનાં બળે, ચરે, ખરેખર

પોતાના આત્મખળે જ્ઞાતિ મૈયાને અધોગતિની અડફટમાંથી રક્ષણ કરી, ઉન્નતિના જ્ઞાતિ સ્થળે મૂકે એ નિઃસંદેહ છે.

જે કાર્ય હાથ ધરે તેમાં જો અગ્રેસરોનો કોઈ પણ પ્રકારનો અંગદ સ્વાર્થ સમાયો હોય તો તે કાર્યની સમાજ ઉપર જે અસર કરવા આશા રાખતા હોય તેનું સલાનાશજ વળ્યું સમજવું. જે જે મહાન સંસ્થાઓના રામશરણ થયાનાં કારણો શોધવામાં આવ્યાં છે, તેમાં આ મુખ્ય છે. હુંપદ, મમત્વ વિગેરે સમાજસેવકના કદા દુશ્મન છે. સમાજના આગેવાનોની પડતીમાં એ પોતાનો મુખ્ય ભાગ બળવે છે. મોટાઈ અથવા માનની અપેક્ષાએ મોહક મીનાક્ષી (સુંદર સ્ત્રી) સમાજ સેવકને લાલચમાં લપટાવે છે. આ ઉપર્યુક્ત દૃષ્ટાંતોથી લોપા-યક્ષો સમાજ સેવકમાં નામ ખપાવતો ગૃહસ્થ એક દાંભિક છે, ઉન્નતો ઠગ છે, ઘેજો દિવસે લૂંટનાર શાહુકાર છે. કમનસીબ હોય આપણા કે એવા જ્ઞાતિ સેવક જ્ઞાતિમાં પાકે. એવો ગૃહસ્થ જ્ઞાતિનો સેવક તો શું પણ જ્ઞાતિના સંતાનોના પગરખાં (પૂટ) સાફ કરવા લાયક પણ નથી તો હે જ્ઞાતિસેવાના અભિજ્ઞાતો, આ દૃષ્ટાંતોથી દૂર રહેવાની આપણી ફરજ નથી?

સેવા ધર્મ અખત્યાર કરવામાં કોઈ પણ ડીઝી, ઇલ્કાળ અથવા પૂછડાંની જરૂર નથી. પણ તે માટે તો પ્રેમ અને સમજાવની ઝરણીમાં રસખસ થએલા હૃદયની, સમાનતાથી પૂર્ણ એવી આંખોની, અને વિવેકી નિરભિમાની તેમજ શાંત મગજની જરૂર છે. ડીઝી, ઇલ્કાળ અને ઉપનામો લૌકિક છે, અને પક્ષપાતી હોય એ સંબંધિત છે. પણ આ તો સાક્ષાત્ પરમાત્મા તરફથી મળેલી બક્ષિસ તે પક્ષપાતી સંબંધેજ કેમ? આ દિવ્ય બક્ષિસની પ્રાપ્તિ જેવી તેની નથી. એ તો પરમાર્થ અને પરોપકારનું કાર્યો માટે હૃદય ઠેરવે છે, જનસમાજના નેતા તરીકેની લાયકાત સાબિત કરે છે. વિચાર કરો આ ઉપરથી મારા આત્મ બંધુઓ,

જ્ઞાતિ સેવા એ આપણી ફરજ છે અને એ ફરજ અમલવામાં ઉપર્યુક્ત લાયકાત મેળવવી અગત્યની છે કે કેમ ?

વળી એ ઉપરાંત શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ મહારથી અર્જુનને નીચે પ્રમાણેના પરમાર્થી, પરાપકારી અને બોધદાયક જે વચનો કહ્યાં છે તે મનન કરવા લાયક છે:—

यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् ।

यत्तपस्यसि कौन्तेय तत्કुरुष्व मदર્पणम् ॥

ભ. ગી. ૯-૨૭

અર્થાત્:—“હે કુન્તાના પુત્ર અર્જુન, જે તું કરે છે, ખાય છે, યજ્ઞ કરે છે, દાન કરે છે, તપ કરે છે તે સર્વ મને અર્પણ કર.”

જ્ઞાતિ એક દેવી છે. દેવી એ પરમાત્માની શક્તિ રૂપ છે. આથીજે કાંઈ આપણે જ્ઞાતિને અર્પણ કરીએ તે પરમાત્માની શક્તિને અર્પણ કર્યા જેવું છે, અને શક્તિને અર્પણ કર્યું એ શ્રી સાક્ષાત્ પરમાત્માને અર્પણ કર્યું એમ અમારું માનવું છે. અર્જુન જેવા મહાન નરને જેટલા પ્રમાણમાં ઉપર્યુક્ત શ્લોક ઉપદેશરૂપ છે તે કરતાં પણ વિશેષ આપણા જ્ઞાતિ ભક્તોને છે જરા ઉડાણમાં જવાથી એ શ્લોકનું વિશેષ અજવાળું પડશે.

આ ઉપદેશનું મનન હંમેશ સ્વાર્થમય વૃત્તિથી દૂર રાખી ઉદારતાનો ઉપયોગ બતાવે છે. પ્રેમી જ્ઞાતિ હિતેચ્છુઓ, આટલુંજ ધ્યાનમાં રાખી જે કાંઈ જ્ઞાતિ સેવા કરીએ તે ફરજ સમજી કરીએ, તો પછી ખામી શી ? આ મારું કર્તવ્ય છે અને એજ મારી ફરજ છે. એમ સમજવું એમાંજ જ્ઞાતિની શોભા છે અને ખરેખરી કાર્ય દક્ષતાનો આદર્શ એજ છે. એથી જે જ્ઞાતિ તરફ આપણું લક્ષ્ય છે તે સાધ્ય થાય, એમાં જરાએ શંકા નથી.

• જ્ઞાતિઉન્નતિ અથવા તો હિત, અખરમાં વેચાતું મળાતું નથી, ખાણો ખોદવાથી જડતું નથી, પર્વનો ફાડી નીકળાતું નથી, દૂર સાગર મહા સાગરમાં છુપાયું નથી; એ તો આપણી નજીકજ છે. પણ કેટ-

લીક દુર્ઘર્તિઓ એનો ઉપભોગ કરતાં આપણને અટકાવે છે. જો જ્ઞાતિ ઉત્તતિના આનંદમાં મદાગ્રસ્ત હોય તો પોતાને વિષે વિચાર કરી ઉત્સાહી બને, એ ય સ્થાપો. અંગદ રાગદ્વેષને પડતો મોકો, સદાનો સ્નેહ સાધો અને સંપન્ને વધારો. આમ બનશે તો જરૂર “સંપ ત્યાં જ” છે. આપણે જ્ઞાતિના છીએ અને જ્ઞાતિ આપણી છે. કર્મવીર મહાત્મા શ્રી મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી “હિંદના દુઃખે જ દુઃખી, મુખે વળી સુખી જ” એમ કહેવાય છે. તો ભાઈઓ, ભણે ભારતમાતાના નહિ તો પણ આપણી પોતાની જ્ઞાતિ મૈયાના સુખે સુખી, દુઃખે દુઃખી થવા આપણે નહિ ઇચ્છીશું?

જો સ્નેહીને જોઈ સુખી, તમ હૃદય સુખમય ના થયું;
જો દેખી દુઃખી અન્યને, તમ હૃદય દુઃખે ના દ્રવ્યું;
કદી શબ્દથી કદી કર્મથી, સુખ ના દીધું દુઃખ ના હયું;
શા કામનું જીવ્યું તમારું, જીવી જગમાં શું કર્યું?

“માહિની”

આપણા જીવનનો એક મહામંત્ર છે એ મંત્રને સાધી ઉત્તતિનું જે પણ કાંઈકાર્ય હાય ધરીશું, તો તે સહેલાઈથી અને નિર્વિઘ્ને પાર પડે એમ માની શકાય.

આપણે ઉજવળ વસ્ત્રાભૂષિન ખેલાડીઓ છીએ. શા માટે હું એ ખુલાસો પ્રિય વાંચક, તું પોતે મેળવી અન્ય શું છે તેનું તાત્પર્ય શોધજે. કદાચ બૃહ માલમ પડે તો તે માટે મિથ્યા શોક ત્યાગી “બૃહ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગણો” બનવા કાળ હતું તે બની ચુક્યું છે. હવે વર્તમાન અને ભવિષ્ય કાળ વિષે વિચાર કર વિચારવાનું શું? ફક્ત એજ કે જે કાંઈ ખામી દીસે છે તેનું કારણ શું? કારણ ફક્ત કેળવણીનો અભાવ.

કેળવણી સવિચાર અને સદ્બોધનનું મૂળ છે. કેળવણીના અર્થનો ફક્ત અક્ષરજ્ઞાન અથવા શાળા શિક્ષણમાં સમાવેશ થતો નથી. પણ જે શિક્ષણથી અથવા ઉપદેશથી મનુષ્યના મગજમાં સાત્ત્વિક જ્ઞાનનાં બીજ રોપાય, તેનું નામ અરેખરી કેળવણી.

કર્તવ્ય માફ પોપવામાં, આમ કરવામાં નહિ;
અહીંથી જન્મ મહેાન કરે, સંતાનને શીખવું કંઈ.

“કમળાકુમાર”

માટે આપણે આપણી ફરજ સમજી એ પ્રકારની કેળવણી આપણા સંતાનોને આપવા પ્રયાસ કરવો જોઈએ. બાળકનો પ્રથમ શિક્ષક તેની માતા છે. કેળવણીનો પ્રથમ પાથો આસ્વાદ્યથામાં પોતાની માતાના શિક્ષણ અથવા ઉપદેશ દ્વારા રચાય છે. માતા જન્મકાળમાં બાલિકા હતી, અને હાલની બાલિકાઓ લલિત્યની માતા છે. એક અંગ્રેજ લેખક લખે છે કે “જે હાથે પારાયું હોયોળાય છે તેજ હાથ દેશને કાળુમાં રાખવા શક્તિમાન છે” ઉત્તમ જ્ઞાતિ સંવર્ધનની જરૂર હોય તો, કન્યાઓને કેળવો. આ કેફાણે કહેવા ચુકીશું નહીં કે હાલ આપણી કેમમાં કેટલીક સંસારવ્યવહારની ખટપટમાં સ્ત્રીવર્ગના હાથ બંધુધા છે, અને તેજ ખટપટો આપણી કેમની ઉન્નતિ માટે અંતરાય રૂપ છે. જે આ સ્ત્રીવર્ગ કેળવાયશે હોય તો પછી એનાથી બનતા પ્રસંગો વિવેકી અને વિચારવંત કેમ ન હોય? અને જ્યારે એ પ્રસંગો વિવેકી અને વિચારવંત હોય તો તેની નહીં વાનાં આપવાને આપણે બાળ્યશાળી કેમ ન થઈએ? અત્યંતે થઈએજ. તો પછી “કન્યા કેળવણી”ની આપણને ખાસ ખોટ છે. તેથી આપણે આપણી બાળકીઓને કેળવી એ ખોટ ધીમે ધીમે પુરવા પ્રયાસ કરવો આવશ્યક છે.

આ તો આપણા નિકટના સંબંધીઓ વિષે ચર્ચા થઈ એથી આપણું કર્તવ્ય પુરું થતું નથી. કર્તવ્યના ક્ષેત્રમાં ઝઝૂમવાની કોઈ હદ બાંધી શકાતી નથી. એ ક્ષેત્રમાં ગમે તે સમયે ગમે તે રથાને ઝઝૂમવાનો સર્વને હક્ક છે. તો હવે કેળવણીને અંગે આપણી જ્ઞાતિપ્રતિ વિચાર કરીએ.

આપણી જ્ઞાતિનાં સાધ. રહિત ગરીબ બાળકોને શિક્ષણ આપવા તેઓનાં પુસ્તક અને શાળાને અંગે થતા ખર્ચ માટે બંદોબસ્ત થવો જોઈએ. કેળવણીના ઉત્તેજનાર્થે વિદ્યોતેજક ફંડ હોવું જોઈએ, જેમાંથી વિદ્યાર્થી ઉત્તેજનાર્થે શિષ્યવૃત્તિ (સ્કૉલરશીપ) અપાય તથા ઇનામ વહીવટના મેળાવડા થાય. આ સિવાય કેળવણીને અંગે આપણી ગહોળી કોમમાં છાત્રાલય (ઓર્ડિંગ હાઉસ) હોવું જોઈએ. પણ એ સર્વ પૈસા વિના કાંઈ થતી શકતું નથી. જે જ્ઞાતિના શ્રીમંત સર્જનો પોતાની કાચગીના મોંઢાં છુટા મુકે તો એ સર્વ સામગ્રી જટ વારમાં મેળવી શકાય એમ છે. “મગર ઓ કયા દન કે મીયાંકે પાઉંમે જુન્યાં.”

“પ્રેમ અને પ્લેટફોર્મ” સુધારાનાં સાધન છે એવું પાશ્ચાત્ય સુધારકોનું મંતવ્ય છે. પ્રેમ એટલે વાંચનનો ફેલાવો કરવો એટલે કે સુધારાને લગતું જ્ઞાતિ તરફથી એક ચોપાનિયું પ્રગટ થવું જોઈએ. એક લાયબ્રેરી (વાંચનાલય) હોવી જોઈએ કે જેનો લલ જ્ઞાતિના સર્વ લક્ષ શકે. પ્લેટફોર્મ એટલે વક્તૃત્વ શક્તિ ખીલવવા વિચારોની આપ લે કરવી અને મનરવી વિચારો બેઘડક જણાવવા. આ વાજના અમલમાં મુકવા માટે જ્ઞાતિમાં એક સ્થાનિક સંસ્થાની જરૂર છે, અને એવી એક સંસ્થા સુરતમાં શ્રી સુરત મોઢ ધાંચી નીતિવર્ધક મિત્રમંડળના નામાભિધાને છે. આ મિત્રમંડળ તરફથી સુરત બરાનપુરી ભાગળના ઘોરી રસ્તા ઉપર આવેલા એક મકાનના માળ ઉપર લાયબ્રેરી (વાંચનાલય) જ્ઞાતિના સર્વ માટે જાહેર ખુલ્લી મુકવામાં આવી છે; આ સંસ્થાની તેમજ એના કાર્યની મદદના સમસ્ત જ્ઞાતજનો ઉપર આધાર રાખે છે. એનું જીવન અને મરણ પણ સમસ્ત જ્ઞાતિસભ્યોને અધીન છે. તો પછી એવી સંસ્થાને અલ્લે આપણા જ્ઞાતિઉત્થતિના પ્રશ્નો લાજ ધરતી અન્ય સંસ્થાઓને તન, મન અને યથાશક્તિ ધનની મદદ કરવી એ આપણી ફરજ નથી ?

મનુષ્યમાત્ર ભૂલને પાત્ર છે. તો કદાચ આવી સંસ્થામાં ખોડ ખાંપણ પણ હોય. આ ખોડખાંપણની કાયર માંકક નિંદા કરવી તેના કરતાં ખરા મરદના સ્વરૂપમાં પ્રગટ થઈ તે ખોડખાંપણ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો એમાંજ મનુષ્યત્વ છે. મિત્રમંડળ અને વાંચનાલય સંબંધી એક લંબાણ લેખ ભવિષ્યમાં પ્રગટ કરવા વિચાર છે, એટલે એ વિષે વધુ વિવેચન ન કરતાં વાંચન કેટલું જરૂરનું અને લાભકર્તા છે તે માટે આ નીચેની કવિત ઉપર આપનું ધ્યાન ખેંચું છું.

શિખરિણી.

રચો આ ભૂમિમાં, શશિ જગતના તાપ હણવા;
સજી ગંગા પાપો, કલુપ જનનાં નટ કરવાં.
વળી કલ્પ્યાં વૃક્ષો, દુઃખિતજનનાં દુઃખ હરવા;
દયાળુ ધરો એ રચી જગતને સુખી કરવા.
રચી કિંતુ ધરો, તણને બદલે એકજ જગે;
દુઃખો, પાપો, તાપો, સુજન સધળાં નાશ કરશે.
રચાયાં છે ગ્રંથો, સુજન યુવથી આજ જગમાં;
અને તેથી ગ્રંથો, સુજન સમ માનીજ લેવાં.

તોટક.

ગાંડુસીં યદિ ગ્રંથ સુસંગ રૂપે, શીખ રૂડી સદા તમને મળશે,
તમ તે દુઃખ પાપને તાપ હરે. યદિ ભાવ વડે ચિત્તમાંજ ગ્રહે.
સુખ ઐહિક એકલું ના મળશે, પરલોકનું સાથ વિશેષ દીધે;
સુખ સંપત્તિનો વળી લાભ થશે, ભૂમિનાથ કૃપાળુ સદા બનશે.

ઉપસંહાર—અપણો ધર્મ એ વિષય ઘણો મૂઠ છે, અને અર્થ જાતિ વિશાળ છે. ધર્મનો સામાન્ય અર્થ ફરજ પણ લઈ શકાય. જ્ઞાતિ તરફ આપણું ખાસ ધ્યાન છે. એટલે જ્ઞાતિ પ્રતિ આપણી ફરજ એ વિષય ઉપર લક્ષ આપ્યું છે. જ્ઞાતિ પ્રતિ આપણી ફરજનો ભાવ જ્ઞાતિ સેવામાં સમાઈ જાય છે. આ લેખના પાનાં ઉઠાવતાં જ્ઞાતિ

જવાનું વિશેષ કરી અભ્યાસ પડે છે, તો તે અમારા અલ્પજ્ઞાન
અનુસાર કદાચ વિષયાંતર થએલો કહેવાય નહિ. પછી તો પ્રિય વાંચકને
જે સત્ય ભાસે તે અર્થ, અભ્યવૃત્તિ નિરસ્કાર અને સંસારો રવીકાર એ
જન્મે ફરજ. સાથે એક સરખા સંબંધ ધરાવે છે. લેખના અથ્ર ભાગમાં
સમાજ સેવકની પડતીનાં કારણો દર્શાવ્યાં છે. એ કારણો ઉપસ્થિત ન
થવા દેવા એ આપણી ફરજ છે. ધર્મ છે. અને બાકીના ભાગમાં
જ્ઞાતિની ઉન્નતિ અથવા દિનને અંજે શું શું કરવું અથવા અમલમાં
મુકવું તે મુશ્કેલી છે. આ મુશ્કેલીનાં પાલન કરવાની સર્વ જ્ઞાતિ હિતે-
અધિકારની ફરજ છે એમ કહેવા અથવા એ અમલમાં મુકવા કોઈ
જ્ઞાતિનો સત્યો સંતાન આનાકાની કરશે નહિ. જે ચત્તિચિત્ત આ
લેખમાં છે તે “અમારા વિચારો ઉન્નત છે” એવા અજિમાનથી નહિ
પણ જ્ઞાતિના એક આગ્રહના હૃદયના ઉદ્ગાર સિવાય વિશેષ કંઈ નથી.
આ લેખ દેખતે પાત્ર ન હોય એમ તો કહી શકાય નાહ. પણ જે
દેખ માલમ પડે તે અમારી આગ્રહ મુક્તિપર દ્રષ્ટિ કરી. કામા અર્પા
મુશ્કેલીને વાંચી મનન કરવા વિનંતિ કરીએ છીએ. આથી વધુ તે
શું કહીએ ? અહીંજ સેવક લેખનો અન અંત છે.

ૐ શાંતિ: ।

શાંતિ: ॥

શાંતિ: । । ।

તંત્રીના બે બોલ.

કૃપાપૂર્વક જ્ઞાતિ દિતાવલમ્બીગ્યા, કેટલાક અનિર્વાર્ય સંબંધોને લીધે
આ લેખમાળા નં. ૨ પ્રગટ કરવા હીલ થઈ છે, તે માટે પ્રથમ તો આપની
હાર્દયાચ્છી શું. લેખમાળા નં. ૧ આપની સેવામાં છે, અને લેખમાળા
નં. ૨ વળી હાલ રજુ થાય છે. આ જન્મે લેખની વસ્તુસ્થિતિ તપાસી,
વાગ્ચાચ્છીની તુલના કરી અંમતે સન્માર્ગ દેરવશે તો કૃપા થશે.
આપણી કામની સ્થિતિ બેતાં અને તે કયા વાતાવરણમાં વિચરે છે
તે તપાસતાં શ્રી વિજય પ્રસારક દેવેની અમલમાં મુકાયલાં યોજના

છે કે કેમ, તે વિષેના અભિપ્રાય જ્ઞાતિઉત્પત્તિમાં આનંદ તરફથી મળવા આશા રાખીએ છીએ. સુદ્ધ જ્ઞાતિ બંધુઓ, ૧૧ નં. ૧ ના પાના ૭ માંના “એ બોલ” તરફ પુનઃ આપનું શ્રદ્ધા આશ્રય કરું છું. “સાત પાંચની લાકડી ને એકનો બોળ” કામ વેપાર સંબંધી અને તેને લગતી બીનાઓમાં જોવી પડતી છે. તેમ કામની ઉત્પત્તિ અને એની આંતરિક સ્થિતિની ઉમાં આગળ વધે તો સ્વર્ગમાં આપણા પૂર્વજો આનંદ પામી શકી વૃદ્ધિ કરશે, અને અંતે આપણી ભવિષ્યની પ્રજા, જ્ઞાતિ-ઉત્પત્તિમાં મહાદાયમાં મહાક્ષી આનંદના મંગલ ગીત ગાશે જેનો મધુર બી આપણું જ્ઞાતિ હિતમાં તત્ત્વપતું અને આશામાં રમતું ન સંતોષાશે ?

જ્ઞાતિ સેવકનો ઉદ્દગાર.

રાત્રિ વીતી છે. પ્રાતઃકાળ થયો છે. સૂર્યનો પૂર્ણ પ્રકાશ પડવા એ પ્રકાશને વચાઓડું વાદળ લાવી અટકાવે તો તે શાંતિથી નાંખજો. હે શાંતિપ્રિય જ્ઞાતિસેવકો. સમાધાની વિના શાંતિ વીસ પચીસ વર્ષના વૃદ્ધ સમાધાની માટે પ્રયાસ કરે એ વિચાર નક તો ખરો. તારે શું સમાધાની માટે કાંઈ ઉમરની આંકણી છે અથવા કાંઈ પરવાનો મેળવવો પડે છે ? દરેક જ્ઞાતિ શુભે-કને સમાધાની પર લક્ષ દોરવી તે માટે પ્રયાસ કરવા સમાન લક્ષ છે.

અમારી નોંધ.

ફ-તેલુંમંદ થયા—મુંગઢ યુનિવર્સિટી તરફથી લેવાયેલી પ્રથમ એલ. એલ. બી. ની પરીક્ષામાં ૨૦ ૨૦ તનસુખરામ ઉત્તમરામ ચંપટવાળા, બી. એ. ૨૦ ૨૦ મગનલાલ કેવળરામ દલાલ, ઇન્ટર મીડિયેટમાં ૨૦ ૨૦ દલાલજીરામ મધુરાદાસ, મેટ્રીકમાં ૨૦ ૨૦ બગવાનદાસ દયારામ રોદેરી પસાર થયા છે. ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ પબ્લીક

કન્સ્ટ્રક્શન મુખ્ય તરફથી લેવાયેલી સ્કૂલકામનલની પરીક્ષામાં રા. મગનલાલ હગનલાલ મેઢી કે તેલમંદ નીવડ્યા છે.

વાંચનાલય (લાયબ્રેરી) ખુલ્લું મુકાયું—આપણી તરફથી સુરત ધાંચીશેરીમાં શ્રી સુરત મેઢ ધાંચી નીતિવર્ધક મિ મંડળ તરફથી રા. રા. ભગવાનદાસ મુખ્યદ પશુભાઈવાળાના મુખ્યા હાથે એક વાંચનાલય તા. ૯-૬-૧૮ને રોજ ખુલ્લું મુકવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે રા. રા. ભગવાનદાસે વાંચનાલય માટે એક આશરે રૂ. ૧૨)નું ભેટ કર્યું હતું. બરાનપુરી ભાગળના આ કોમના કેટલાક ઉત્સાહી વેપારીઓની ખાસ ફરમાસથી એજ લગભગ તા. ૧-૭-૧૮ને દિને સરિઆમ રસ્તા ઉપર આવેલા મકાનના માળ ઉપર ઉપયુક્ત વાંચનાલય ખસેડવામાં આવ્યું છે. આ સમયે એકત્ર થએલા ગ્રહસ્થોમાંના કેટલાક ઉદારચિત્ત મહાશયો તરફથી પાંચ પુરસી અને ત્રણ બાંક તથા બે પાટલી ભેટ કરવામાં આવ્યા હતા. એ ઉપરાંત અતિ હર્ષની બીના એ બની કે મકાનના ભાડાની વ્યવસ્થા એ લક્તાના આપણી કોમના ગાંધી અને અન્ય વેપારી વર્ગે પોતાને શીર ઉપાડી લેવા કબુલ્યું છે. શરમાનમાં આવે અમુલ્ય આશ્રય મળ્યો જાય છે, તો ભવિષ્યમાં સુરત ખાતે એક ઉત્તમ વાંચનાલય તરીકે આ સંસ્થા આગળ પડશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

શ્રી મેઢ ધાંચી હિતવર્ધક સભા.

મુખર્ધના પ્રથમ સંમેલન સમયેનું “આવકારનું ભાષણ.”

ધન્ય છે ધડી! ધન્ય છે જે પણ જાય છે તે! અને મુખારક રહો આ માંગલિક દિવસ કે અત્ર એકત્ર થએલા સર્વ સમુદાયો કે આજે આ સભાના રૂપમાં આપણે ભેગા થઈ અરમ્પરસ આનંદમાં ભાગ

હોયે. આ શ્રી માટે ધાંચી હિતવર્ધક સભાના પ્રથમ પ્રસંગે આપ મારા વડીલશ્રીઓને ત્યાં સન્નારીઓને સ્વાગત અને તક મળે, એ મારા સદ્માગ્યની નિશાની સિવાય બીજું શું મદદગર થયો અને સન્નારીઓ, આપે શ્રમ લઈ આજની સદ્ગુરુ આપી શોભા વધારી છે, તે માટે સભા તરફથી આ ગૌરવન સ્વીકારવા વિનંતિ કરું છું. આજ ત્રણ વર્ષ થયાં આપણે ઉત્સવ થાય છે, પણ આવી સભાના રૂપમાં એવા કે જ્યાં થયા હોય એ તો આ પહેલવહેલો જ પ્રસંગ છે. આનું કારણ કારણ એજ કે સમાજ શું છે તેની હવે આપણને જાણ લાગી છે. આપણને સમજણ આવી છે કે આપણી કાર્યની સમાજમાં કશીએ મણત્રી નથી તેનું કારણ એ છે કે જ્ઞાના શું છે તેનો ખ્યાલ આપણને ધણો ઝોછો છે. કામ કામ જાય છે, તેમ જમાનો જમાનાને શીખવે છે. સમય એવો આવે છે કે નામરદાને પણ ગુરુ આવે. આવી તકનો લાભ ન લેતા “ઘેર બેઠા ગંગાજી પધાર્યા” ને લાભ લીધો નહિ” તેવું જ્ઞાતિ સેવાનો પાઠ મુખ્યમાં વસ્તા આપણા ગણ્યાગાંઠ્યા માં ન શીખીએ અને શીખવીએ, તો સુરતની બહોળી જ્ઞાતિ એ વિષે વિચાર કરવો એ તો હવામાં ફિલ્લા બાંધવા જેવું અમારી સભા તરફથી યોગ્યતા “શ્રી નિખંધ પ્રસારક કુંડ” અને પ્રગટ થયેલો “આપણી જ્ઞાતિની પરિસ્થિતિ”નો લેખ આપણા માં મોજુદ છે. એનાં પાનાં ઉચલાવતાં માલમ પડશે કે સેવા વિના ઉત્પન્ન કરવાને આવા સ્નેહમંડળ, મિત્રમંડળ, સંમેલન, વાંચન ગેરે સાધનો છે. આમાનું એકે સાધન આપણી પાસે અત્યાર સુધી ન હતું. પણ હવે આપ સર્વની કૃપાથી એ સાધનો મેળવતા થયા છીએ, અને પુરતા મેળવવા આશા રાખીએ છીએ. અમારી સભા મ્યારે અસ્તિત્વમાં આવી, તેણે શું કર્યું અને શું કરવા માંગે છે એ

સર્વનો હેવાલ હવે પછી આપ સમક્ષે રજુ થશે; જે ઉપર આ
 ગૃહસ્થો ત્યાં બહેનોનું પૂરતું લક્ષ રોકવા ખાસ આગ્રહ કરે છે
 સમાજમાં અત્યારે પોકાર ઉડી રહ્યો છે કે ઉન્નતિ માટે કેળવણી
 મુખ્ય જરૂર છે. કેળવણીનો અર્થ ફક્ત નિશાળમાં શીખવાની વિદ્યા
 માંજ સમાયલો નથી. જેમ ઘઉંના અનેકાનેક પકવાન માંય છે તે
 કેળવણીના જુદા પ્રકારો છે, આપણામાંના ધણીખરો વેપારી વા
 અને બાકીનો નોકરિઆત વર્ગ છે; એટલે આપણે માટે કેળવણી
 સાધન આવા મિત્રમંડળમાં વિચારની આપણે, વર્તમાન સમય
 માસિક વિગેરેનું વાંચન છે; તો એની યોજના જેમ અને તેમ ફેળ
 કરી, આપણી બવિષ્યની પ્રજાની ઉન્નતિનો રસ્તો મોકલો કરી તે
 કોમળ અંતઃકરણના આશીર્વાદની હદાણુ લેવા કેમ તક ગુમાવી દેવી ?
 આ કાર્યમાં મારા મુરખ્ખીઓ, આપના તન. મન અને ગળ મમા
 હોના ધનની પણ જરૂર છે. પૈસો આજ છે અને કાલ નથી તે
 પછી પુણ્ય પરમાર્થને માર્ગે એનો ખર્ચ કેમ ન થવો નેહ ?
 આથી મારું કહેવું એમ નથી કે “ધરના છોકરા ઘંટી વાગે
 ઉપાધ્યાયને આટો” જે કાંઈ કરવું તે આ એની શક્તિ ઉપરાંત નહિ
 અમારું ખાસ કહેવું છે. આટલીજ મારી યાચના છે. મદાશયો, અ
 તમો એવો અર્થ કરશો નહિ કે આ તો સન્માન કે નોતરે. નહિ
 નહિ. એમ માનવા લેશ માત્ર પણ અવકાશ આપશો નહિ. એવો
 આપનું યથાયોગ્ય સન્માન કરી આપ સહ્યદસ્થોની અમારી તર
 અમારાં કાર્યો અને વીવચાસો તરફ હંમેશ મીઠી નજર રહે તેને આ
 યાચના છે. મુરખ્ખીઓ, આ જેવા તેવા સ્વાગતથી હાલ સંતો
 માનજો. આથી વધુ સ્વાગત કરવા અમને તમારી તરફથી પરમેશ્વ
 વધુ શક્તિ આપશે ત્યારે તેનો લાભ પણ આપનેજ છે. આટલા મા
 અંતઃકરણના હર્ષોદ્ગાર કાઢી, સભાને મારા હૃદયની ગુપ્ત લાગણી
 એથી વધારી મેસી જવાની રજા લઉં છું.

ૐ શાંતિ ।

શાંતિ ।।

શાંતિ ।।।

